

Piotr Samól

(Politechnika Gdańska)

<https://orcid.org/0000-0001-6021-1692>

Rejestr czynszów komturstwa gdańskiego z okręgów lęborskiego i sulmińskiego (z końca 1433 lub 1434 r.)

<https://doi.org/10.26881/sds.2025.28.12>

Keywords: tax sources, register, Gdańsk commandery, medieval Prussia, Pomerania

Źródła fiskalne – rejestry czynszów, szosy, inwentarze czy rachunki – to podstawowy rodzaj materiałów umożliwiające zastosowanie metod ilościowych w badaniach historycznych. Często dostarczają wiarygodnych i obszernych informacji o strukturze społecznej, gospodarce oraz układzie przestrzennym. Nic zatem dziwnego, że edycje źródełowe dotyczące obszaru państwa zakonu krzyżackiego w Prusach cieszą się dużym zainteresowaniem. Dla badania historii gospodarczej szczególnie wartościowa jest możliwość porównywania danych skarbowych z określonego obszaru, które powstały w konkretnym przedziale czasu. W przypadku wsi rycerskich z terenu komturstwa gdańskiego dotychczas opublikowano dwa spisy podatkowe: pierwszy pochodzący z ok. 1400 r. zachował się w księdze komturskiej oraz registranckiej z kancelarii wielkich mistrzów¹; drugi, datowany na 1438 r., jest znany jedynie z księgi registranckiej². Sumaryczne dochody komturstwa są znane także dla innych lat, np. ok. 1445 r.³,

¹ *Księga komturstwa gdańskiego*, wyd. K. Ciesielska, I. Janosz-Biskupowa, Toruń 1985 [dalej: KKG].

² *Das Grosse Zinsbuch des Deutschen Ritterordens (1414–1438)*, hrsg. v. P.G. Thiel, Marburg 1958 [dalej: GZB].

³ GSPK XX HA, OBA 28282; J. Sarnowsky, *Die Wirtschaftsführung des Deutschen Ordens in Preussen (1382–1454)*, Köln–Weimar–Wien 1993, Appendix: Quellen, nr 10.

jednak brak rejestru osad uniemożliwia analizę sieci osadniczej oraz szczegółowe śledzenie zmian w poborze czynszów.

Na tym tle opisywane źródło⁴ stanowi wyjątek – jest to bowiem fragment rejestru zachowanego w formie luźnej dudki będącej czystopisem listy używanej przez poborcę na zamku gdańskim⁵. Złożone w dudki karty zostały rozprostowane w archiwum królewieckim, a kartki przemieszane. Przypadkowy układ kart spowodował, że opracowujący rękopis archiwista na obecnej stronie 7 u dołu zidentyfikował rejestr jako spis czynszowy okręgu lęborskiego⁶. Taka też atrybucja została przypisana źródłu w wydany inwentarzu zespołu listów zakonu krzyżackiego (Ordensbriefarchiv)⁷. Chociaż już Klemens Bruski zidentyfikował źródło w trakcie swoich rozległych studiów nad rycerstwem pomorskim w okresie krzyżackim⁸, jednak dopiero gdy wyniki przeprowadzonej kwerendy w zasobie berlińskiego Tajnego Archiwum Państwowego udostępnił swojemu ówczesnemu doktorantowi Tomaszowi Larczyńskiemu, mogły one zostać wprowadzone do dyskursu naukowego – na marginesie opracowywanej przez T. Larczyńskiego dysertacji⁹. Promotor z doktorantem ustalili bowiem, że rejestr obejmuje także fragment okręgu sulmińskiego i urzędu leśnego komturstwa gdańskiego¹⁰. Słusznie

⁴ GSPK, OBA 28752.

⁵ W kancelariach krzyżackich powszechnie używano woskowych tabliczki, por. T. Jasiński, *Tabliczki woskowe w kancelariach miast Pomorza Nadwiślańskiego*, Poznań 1991.

⁶ GSPK, OBA 28752, s. 5.

⁷ *Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum*, pars I, vol. 3: 1511–1525, bearb. v. E. Joachim, W. Hubatsch, Göttingen 1973 [dalej: RHD], nr 28752.

⁸ K. Bruski, *Lokalne elity rycerstwa na Pomorzu Gdańskim w okresie panowania zakonu krzyżackiego*, Gdańsk 2002. Na potrzeby monografii K. Bruski objął kwerendą pełen zasób OBA.

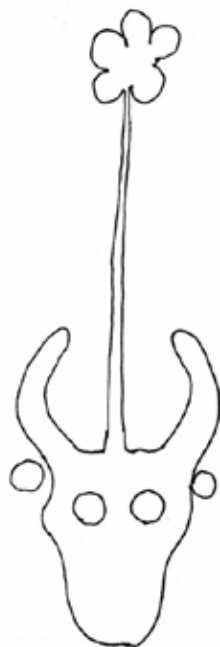
⁹ T. Larczyński, *Ziemia gdańska w okresie panowania zakonu krzyżackiego. Struktura własności i organizacja osadnictwa wiejskiego*, Gdańsk 2017, s. 146.

¹⁰ O problemie wydzielenia bezpośredniego nadzoru nad częścią wsi mistrza leśnego, któremu między 1433 a 1438 miano podporządkować z obszaru ziemi gdańskiej także niektóre wsie na prawie polskim zob. T. Larczyński, *Ziemia gdańska...*, s. 68–70; K. Kwiatkowski, rec.: Tomasz Larczyński, *Ziemia gdańska w okresie panowania zakonu krzyżackiego: Struktura własności i organizacja osadnictwa wiejskiego* [*The Danziger Land in the Era of the Teutonic Order's Reign: Ownership Structures and Organization of Rural Settlements*]. Oświęcim: Napoleon V, 2017. 385 pp., 14 Maps, 18 Tab., ISBN: 978-83-7889-491-9, „Ordines Militares. Colloquia Torunensia Historica. Yearbook for the Study of Military Orders” 2019, t. 24, s. 367–368.

datowali go również na okres bezpośrednio po najeździe husyckim z 1433 r.

Rejestr nie zachował się w stanie kompletnym (dotyczy to zarówno liczby stron, jak i stanu ich zachowania – górna część kart została bowiem uszkodzona (przez myszy?)¹¹. Wszystkie karty miały początkowo wymiary 32 × 22 cm). Spisano go na papierze z tłoczonym filigranem w kształcie głowy wołu z kwiatkiem na łożyszce nad głową (rys. 1), który jest podobny do typu nr 13 z *Księgi komturstwa gdańskiego*¹². Wiadomo, że w *Księdze...* spisano na nim dokument z 1438 r., co dowodzi, że był on używany w kancelarii krzyżackiej w Gdańsku w latach 30. XV w.

Rejestr wyszedł spod ręki jednego pisarza, jednak – na podstawie różnic w jakości atramentu, grubości pisma i staranności pisma – można stwierdzić, że informacje o pobraniu jedynie części czynszu oraz podsumowanie zostały dopisane wtórnie do przygotowanej listy z wykorzystaniem dwóch innych charakterów pisma. Mimo niewielkiej liczby zachowanych kart analiza struktury wpisów oraz ich porównanie ze wspomnianymi rejestrami opublikowanymi ok. 1400 i 1438 r. pozwala na rekonstrukcję pierwotnego układu źródła. Peter Gerrit Thielen w swojej edycji narzucił układ osad, wedle którego Karola Ciesielska i Irena Janosz-Biskupowa porządkowały spis

Rys. 1. Filigran w kształcie głowy wołu, z kwiatkiem na łożyszce (odrys P. Samół z kart GSPK, OBA 28752)

¹¹ Tak m.in. RHD, nr 28752. Uszkodzenie jest symetryczne względem zgięcia kart w dudkę. Oznacza to, że do uszkodzenia doszło zanim luźne karty rozproszano i przemieszczano.

¹² KKG, s. XVIII–XIX; nr 129 (s. 111–112). Zgodnie z ustaleniami wydawczyń K. Ciesielskiej i I. Janosz-Biskupowej jedyne bifolium (karty 191–192 księgi) wykonane z papieru z filigranem przedstawiającym głowę wołu z kwiatkiem na łożyszce zostało włączone do księgi wraz z odpisem przywileju komtura gdańskiego Mikołaja Postora dla wsi Rozłazino z 29 marca 1438 r. Potwierdza to użytkowanie tej partii papieru w latach 30. XV w.

osad z *Księgi komturstwa gdańskiego*¹³. Badaczki uznały układ wpisów z gdańskiej księgi za efekt jej wadliwej oprawy¹⁴ (z luźnych kart pojedynczych i bifoliów). W efekcie zrekonstruowały ich właściwą kolejność.

Wsie obciążone prawem polskim (pomorskim) i niemieckim (chełmińskim, magdeburskim – nazywanym w źródle zazwyczaj lennym) podzielono w rejestrze dla każdego z okręgów na dwie osobne listy. Karczmy i młyny – o ile były nadawane osobnym przywilejem – również wpisywano do listy osad na prawie niemieckim. Ponadto grupy wsi zakładanych na tzw. prawie polskim dzielono na dwie podlisty: pierwsza – to wsie czynszowane, w tym te przeniesione wtórnie na prawo niemieckie; druga to dobra obciążone jedynie naturaliami (w świniach i kapłonach, oraz prawem przewodu i kośnym), które wtórnie przeliczono na czynsz pieniężny. Znany porządek wsi nie odpowiada w pełni układowi topograficznemu (w tym układowi drożnemu) ani nie pokrywa się w pełni z wykazem obciążeń wojskowych z ok. 1375 r.¹⁵ Niemniej, każda z list kończyła się podsumowaniem – podliczeniem kwot należnych zakonowi krzyżackiemu. Tak też jest w przypadku przedstawianego źródła¹⁶. Ponieważ wysokość czynszów wynikała z posiadanych przywilejów właścicieli wsi, zmiany wysokości dochodów świadczą o zmianie sytuacji prawnej (np. o przenoszeniu dawnej wsi na prawie polskim na prawo chełmińskie; lokacji wsi lub powiększeniu czynszowanego arealu i wydaniu w związku z tym nowego dyplomu)¹⁷.

¹³ Przykładowo dla okręgu lęborskiego przyjęty porządek kart KKG wygląda następująco: 130, 133, 134, 137, 132, 138, 131, 125, 126.

¹⁴ KKG, s. XII.

¹⁵ KKG, nr 234; M. Targowski, *Zasady wymiaru powinności wojskowych z dóbr rycerskich w komturstwie gdańskim w XIV–XV wieku*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych” 2004, t. 64, s. 174, przyp. 18.

¹⁶ Chociaż także w wypadku rejestru z *Księgi komturstwa...* podawane są pola i majątki puste, a więc nieprzynoszące dochodów, to w opisywanym rejestrze zwracając uwagę podawane, obok podsumowania, także zaległości czynszowe spowodowane spalaniem danej wsi. W przypadku wsi w okręgu sulmińskim straty w dochodach wyniosły między 60% a 65%.

¹⁷ W. Długokęcki, *Społeczeństwo wiejskie [w:] Państwo zakonu krzyżackiego w Prusach. Władza i społeczeństwo*, red. M. Biskup, R. Czaja, Warszawa 2009, s. 464 *et seq.*; *idem*, *Uwagi o przemianach wsi na prawie polskim na Pomorzu Gdańskim w dobrach zakonu krzyżackiego w XIV i pierwszej połowie XV wieku [w:] Hortus imaginum. Studia historyczne dedykowane pamięci profesora Stanisława Mielczarskiego*, red. A. Paner, A. Kłonceński, K.M. Kowalski, Gdańsk 2005,

Na podstawie analizy źródła i wspomnianych rejestrów z ok. 1400 i 1438 r. zrekonstruowano układ dudki wraz ze wskazaniem, gdzie powinna się znajdować dodatkowa karta, która zaginęła. Ponieważ na pierwszej stronie spisu (s. 2p) znajduje się urwany nagłówek wsi z okręgu lęborskiego uiszczających czynsz pieniężny i obciążonych służbą lenną („loenknechten von eren gutte”), a na ostatniej stronie spisu (s. 2l) – podsumowanie dochodów z wsi na prawie polskim obciążonych naturaliami z okręgu sulmińskiego („Suma das do gevallt von Swin, kw, prowod und kossen”), można uznać, że brakująca karta była włożona w środek dudki. Powinna ona zawierać podsumowanie dochodów z okręgu lęborskiego oraz nagłówki dotyczący wykazu osad z okręgu sulmińskiego. Na tej podstawie można też zauważyć, że miasta oraz wsie kmiece i zagrodnicze należące do zakonu (z których wybierano znacznie większe czynsze niż w wypadku dochodów z wsi rycerskich) musiały znajdować się w osobnym wykazie. Schemat układu zachowanych kart rejestru przedstawiono na rys. 2.

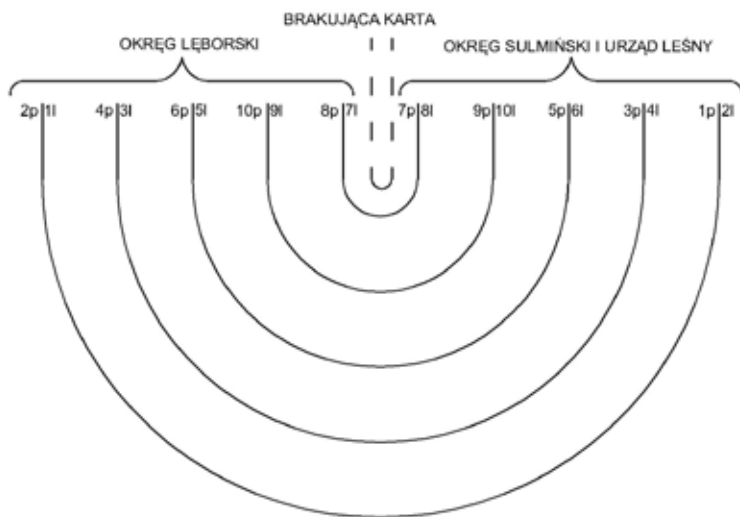
Przedstawiony materiał stanowi uzupełnienie wiedzy o sieci osadniczej na Pomorzu Gdańskim, a także potwierdza metodę przenoszenia rejestrów z luźnych kart (i tabliczek woskowych?) do ksiąg registranckich (komturskiej i w kancelarii wielkiego mistrza), polegającą na przepisrywaniu kart z wcześniej przygotowanych dudek. Na podstawie omawianych spisów można zauważyć, że podczas wpisywania czynszów z 1438 r. do księgi registranckiej zaginęła jedna z kart (1/2 folio?) stanowiących dla pisarza podstawę czystopisu¹⁸.

Źródło ma także kluczowe znaczenie w rozpoznaniu zasięgu działania podjazdów armii husycko-polskiej operującej na przełomie sierpnia i września 1433 r. w rejonie Gdańska. Już T. Larczyński zauważył, że kilkadziesiąt wsi rycerskich z okręgu sulmińskiego zawiera dopisek „vorbrant”¹⁹. Skalę kataklizmu wiązał słusznie z najazdem husyckim, ostrożnie datując spis na ok. 1433 r.

s. 51–62; R. Kubicki, *Prusy krzyżackie. Gospodarka i kultura na obszarach wiejskich*, Gdańsk 2024, s. 58 *et seq.*

¹⁸ GZB, s. 312–313. Między tymi dwiema kartami brakuje w wykazie czynszów z karczmy w Bożym Polu, wsi: Roszczyce, Borkow, Cewice, Lubowidz, Bąsewice, Zwartowo, Choczewo, Kożyczkowo, Pogorszewo, Dziecholino, Rujaw, młyna w Salinie, wsi: Ślajszewo, Jackowo, Mierzyno, młynów w Dąbrówce i Wrześcinach i wsi Zaskoczyn – to jest 19 pozycji, co odpowiada zapewne dwóm stronom dudki.

¹⁹ T. Larczyński, *Ziemia gdańska...*, s. 22 i przyp. 119.

Rys. 2. Rekonstrukcja układu kart rejestru czynszów z wsi okęgów lęborskiego, sulmińskiego i urzędu leśnego z końca 1433 r. lub 1434 r. (oprac. P. Samół, na podstawie GSPK, OBA 28752)

Analizując lokalizację tych wsi²⁰ i inne wzmianki dotyczące najazdu nowe ustalenia na temat działań wojsk husyckich na przełomie sierpnia i września 1433 r. przedstawił również autor niniejszego tekstu²¹.

Treść rejestru znajduje się w Aneksie. W przypisach podano nazwy współczesne osad – korzystając głównie z opracowań Maksymiliana Grzegorza²² i Tomasza Larczyńskiego²³ – uzupełnione

²⁰ *Ibidem*, s. 146.

²¹ P. Samół, *The Novel Findings About the Hussite's Warfares in the Gdansk / Danzig Surrounding in the Late Summer of 1433* [w:] *Pre-modern Towns at the Times of Catastrophes. East Central Europe in a Comparative Perspective*, eds. M.A. Maláňková, B. Możejko, M. Nodl, Abingdon–New York 2023, s. 45–58. Główne ustalenie dotyczy tego, że pas ziemi penetrowanej przez zagony kilkunastotysięcznej armii czesko-polskiej musiał wynosić ok. 15–20 km (tzn. ok. pół dnia drogi).

²² M. Grzegorz, *Słownik historyczno-geograficzny wójtostwa lęborskiego komturstwa gdańskiego w średniowieczu*, Bydgoszcz 2013; *idem*, *Słownik historyczno-geograficzny okręgu sulmińskiego i urzędu leśnego komturstwa gdańskiego w średniowieczu*, Bydgoszcz 2016.

²³ T. Larczyński, *Ziemia gdańska...*

o dane z atlasu *Prusy Królewskie w drugiej połowie XVI wieku*²⁴ oraz własne informacje autora. Jak wspomniano, tekst wyszedł spod jednej ręki, choć znajdują się w nim dopiski uzupełniające listę czystopisu.

Edycję opracowano zgodnie z zasadami edycji średniowiecznych ksiąg urzędowych z niemieckiego obszaru językowego²⁵. Zgodnie z nimi abrewiacje dotyczące powszechnie znanych jednostek monetarnych zastąpiono skrótami (grzywna – mr, szeląg – s, fenig – f = denarek – d). W przypadku kwartników pozostawiono pisownię jak w źródle, korce (*scheffel*) rozwiązano w całości. Z uwagi na uszkodzenie źródła i dopiski autorstwa innego pisarza niż ten, który był pierwotnym twórcą rejestru, niemal wszystkie uzupełnienia opatrzone przypisami. Odstąpiono od podawania bibliografii poszczególnych osad, przy rozwiązywaniu w przypisie podano współczesne nazwy polskie bądź informację, że dana osada nie jest znana: (zaginione). Jeśli w literaturze nie występuje nazwa spolszczona, wówczas powtórzono oboczność nazwy oryginalnej, nawiązując do *Księgi komturstwa gdańskiego*. Ponieważ pierwotnie karty były złożone w dudkę i obecnie tworzą na każdej karcie dwie kolumny, stanowiące części dwóch innych spisów, w edycji przyjęto zasadę oznaczania poszczególnych kolumn na stronach literami L-lewa, P-prawa.

²⁴ *Prusy Królewskie w drugiej połowie XVI wieku*, cz. 1–2, red. S. Herbst, oprac. M. Biskup, L. Koc, Warszawa 1961 („Atlas Historyczny Polski. Seria B: Mapy przeglądowe”, t. 1); *Prusy Królewskie w drugiej połowie XVI wieku. Suplement*, cz. 1–2, red. T. Panecki, M. Słoń, Warszawa 2021 („Atlas Historyczny Polski. Mapy szczegółowe XVI w. Suplement”).

²⁵ W. Heinemeyer, *Richtlinien für die Edition mittelalterlicher Amtsbücher* [w:] *Richtlinien für Edition landesgeschichtlicher Quellen*, hrsg. v. idem, Marburg–Hannover 2000, s. 19–25.

Aneks źródłowy

Koniec (od X) 1433 lub 1434 r.

Rejestr czynszów okręgów łęborskiego oraz sulmińskiego z urzędem leśnym komturstwa gdańskiego

Rejestr wsi i dóbr dwóch okręgów komturstwa gdańskiego. Źródło zachowane fragmentarycznie (5 z 6 kart), spisane na kartach papieru o wymiarach 32 × 22 cm z filigranem – głowa wołu z kwiatkiem. Karty zostały uszkodzone – prawdopodobnie narożnik nadgryziony przez myszy, jeszcze w okresie, gdy źródło było złożone w dudkę. Obecna kolejność stron została nadana po rozprostowaniu w archiwum; układ dudki zrekonstruowano.

Oryg.: Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz Berlin-Dahlem, XX HA, Ordensbriefarchiv, nr 28752.

Regest: *Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum*, pars I, vol 3: 1511–1525, bearb. v. E. Joachim, W. Hubatsch, Göttingen 1973, nr 28752.

Uw.: Zasady wydawnicze dla źródeł niemieckojęzycznych wg: W. Heinemeyer, *Richtlinien für die Edition mittelalterlicher Amtsbücher*, w: *Richtlinien für Edition landesgeschichtlicher Quellen*, hrsg. v. W. Heinemeyer, Marburg–Hannover 2000, s. 19–25. Przyjęte oznaczenia grzywna – mr, szeląg – s, fenig – f = denarek – d, / koniec wersu, <> tekst dopisany lub nadpisany, <- -> tekst skreślony – opuszczenie tekstu, brak wyrazu lub jego części, [] – uzupełnienie edytora. Numeracja stron cyframi arabskimi została nadana w archiwum, jednak oznaczenie P (prawa) i L (lewa) została dodana w edycji dla oznaczenia kolumn odpowiadających układowi dudki, np. [s. 2P].

[okręg łęborski]

[s. 2P]^a Czins gevellit /^b loenknoechen von eren guttern¹. uff Martini / Lissaw² gibt 1 mr

^a Uszkodzony narożnik karty.

^b Jw.

¹ Częściowo zachowany nagłówek listy wsi obciążonych obowiązkiem służby lekkiej i czynszem pieniężnym z okręgu łęborskiego.

² Lisewo Kaszubskie

uff lichtmesse / Crampechowicz³ gibt 3 mr
 uff Martini / Weissenberg⁴ gibt 4 mr
 uff Martini / Maloschitz⁵ gibt 2 mr
 uff Martini / Redostaw⁶ gibt 2 mr
 uff lichtmesse / Damerow⁷ Semechowicz / gibt 6 mr
 uff Martini / Jenowicz⁸ Camelaw gibt 2 mr
 [s. 1L]^c 1 pfuntwachs
 uff Martini / unybasimo⁹ gibt 1 mark, 1 pfunt / wachs, 1 col-
 mischen d
 uff Martini / der kretzsmer czu boschepol¹⁰ / gibt 3 mr
 uff Marini / Rossitz¹¹ Borkiw¹² gibt 4 mark / Item gibt her 2 mr
 von obirmole
 Czewitz¹³ gibt von der hube / adir von hoke 1 scheffel habir /
 1 pfuntwachs, 1 colmischen d und hot 18 huben
 uff Martini / lubomsnitz¹⁴ adir olbeke gibt / 3½ mr, von 7 hoke
 uff Lichtmesse / Bantsoffnitz¹⁵ gibt 1½ mr
 [s. 4P]^d mr
 uff Martini /zelaw^e gibt 2 mr
 uff lichtmesse / kositzschaw¹⁶ gibt 5 mr
 uff Martini / die helfte czu pogerschow¹⁷ gibt / 1½ mr
 uff lichtmesse / Schelin¹⁸ gibt 3 mr
 uff Martini / Chniow¹⁹ gibt 3 mr

^c Uszkodzony narożnik karty. Prawdopodobnie w tym miejscu powinno być wymienione Skarszewo.

^d Uszkodzony narożnik karty.

^e Jw. Zachowana końcówka nazwy wsi, prawdopodobnie: Choczewo.

³ Krępkowice

⁴ Biała Góra

⁵ Małoszyce

⁶ Redystowo

⁷ Dąbrówka

⁸ Janowice

⁹ Niebądzino

¹⁰ Boże Pole

¹¹ Roszczyce

¹² Borkowo Łęborskie

¹³ Cewice

¹⁴ Lubowidz

¹⁵ Bąsewice

¹⁶ Kożyczkowo

¹⁷ Pogorszewo

¹⁸ Dziechlino

¹⁹ Chynowie

uff Martini / Ruyaw²⁰ gibt 1½ mr
 uff Martini / dy mole czu saulyn²¹ gibt 3 mr
 uff Martini / Slanischaw²² gibt 1 mr
 uff lichtmesse / Iateczkaw²³ und boberaw²⁴ geben / 4 mr minus
 1 f vor polnisch recht
 [s. 3L] Grosmersin²⁵^f / polnischrecht
 uff Martini / die mole czu Damerow²⁶ gibt^g
 uff Martini / die mole czu vrsetcz²⁷ gibt 1 mr / und 1 scheffel
 hoppen adir 2 s
 uff Martini / Czakoczin²⁸ hot 33 huben / itczliche gibt 4 scheffel
 habir
 uff Lichtmesse / Kune dameraw²⁹ gibt pflugkorn / 1 pfunt wachs
 und 1 colmischen d
 uff Martini / Cleyn Swartaw³⁰ das dritte / teil gibt 21 s
 uff Martini / Lubetaw³¹ gibt 1 mr / vor 40 scheffel habir
 [s. 6P]^h 1 mr
 uff lichtmesse / lantaw³² gibt 1½ mr, 1 pfuntwachs / 1 colmi-
 schen d
 uff lichtmesse / Beichaw³³ gibt 2 mr vor swyn / kw, prowod,
 kossen.
 uff Martini / Reyben³⁴ gibt 1 mr
 uff Martini und / Johanis / villikow³⁵ dy mole gibt uff martini /
 6 mr und 4 s und uff Johanis / 2½ mr

^f Uszkodzony narożnik karty.

^g Jw.

^h Jw.

²⁰ KKG, s. 208: Ruyow (zaginione).

²¹ Salino

²² Ślajszewo

²³ Jackowo

²⁴ Biebrowo

²⁵ Mierzyno

²⁶ Dąbrówka (młyn)

²⁷ Wrzeście (młyn)

²⁸ Zaskoczyn

²⁹ Dąbrówka

³⁰ Zawartowo

³¹ Lubiatowo

³² Łętowo (zaginione)

³³ Bychowo

³⁴ Rybienko

³⁵ Wilkowo Nowowiejskie

uff Martini / Sluschaw³⁶ gibt 1 mr
 uff Martini / Katschaw³⁷ dy mole mit dem / kretschem gibt 3½ mr
 [s. 5L] Iⁱ / von 1 huben al.....^j
 Willam schultis von lantsch[itcz]³⁸ / 1 fertone von eynen halben
 hu[ben].....^k / czwischen von molen katczs.....^l / und lantschitz
 gelegen ^m<wust is>ⁿ
 uff lichtmesse / Undeschin³⁹ gibt 1 mr 15 s / vorswyn, kw, kossen
 uff lichtmesse / Entczow⁴⁰ peterasch gibt / 14 s. von eyne vier
 teil / vorswyn, kw, kossen
 uff lichtmesse und / domenica/ ^o<das ist eyn polnisch dorffe>^p
 Swislin nadol⁴¹ und Swislin / nagor⁴² haben 13 hoken, eyner / ist
 vrye. Itczlicher gibt 3 fertone / 1 scheffel habir und scharwerke /
 also vor
 uff Martini / Maschow⁴³ hot 8 hoken. Eyner ist vrye und itczli-
 cher gibt ½ mr und 2 huneren
 [s. 10P]^r
 uff Martini / Slyn hot 10 hoke, eyner ist vrye / iczlicher gibt
 10 s / ^s<.....ansch / dorff>^t / Item dy mole⁴⁴ gibt 1 mr. und / behelt
 3 morgen ackres und 1 morgen / wese
 Dis nochgeschreiben geben ouch dy / erbarn lewthe uffem lande
 im / lewinburgischen gebiete ^uv...^v / von swyn, kw, prowod und
 kossen[geld]⁴⁵

ⁱ Jw.^j Jw.^k Jw.^l Jw.^{m-n} Dopisek nieczytelny.^{o-p} Dopisek na marginesie, przed nazwą wsi.^r Uszkodzony narożnik karty.^{s-t} Dopisek nazwy wsi na marginesie, częściowo uszkodzony.^{u-v} Wyraz częściowo zatarty.³⁶ Słuchowo³⁷ Kaczkowo³⁸ Łęczyce³⁹ Uniszyno⁴⁰ Jęczewo⁴¹ Nadole⁴² Strzebielinko? Prawdopodobnie wieś nad Nadolem.⁴³ Maszewo Łęborskie⁴⁴ Prawdopodobnie młyn w Kurowie.⁴⁵ Nagłówek listy osad na prawie polskim z okręgu łęborskiego.

Barganschins⁴⁶ / Gibt swin, kw, prowod, kossen
 Wythoradze⁴⁷ / swin, kw, prowod, kossen
 Koppaffno⁴⁸ / swim, kw, prowod, kossen
 Kanyno⁴⁹ / swin, kw, prowod, kossen von 3 / hake
 [s. 9L]^w
 Nesnachaw⁵⁰ / swin, kw, prowod, kossen von.....^x
 Sassyno⁵¹ / swin, kw, prowod, kossen von 1½ hake
 Sdzreffnaw⁵² / swin, kw, prowod, kossen von / 4 haken
 Schonors⁵³ / swin, kw, prowod, kossen
 Parschonaw⁵⁴ / swin, kw, prowod, kossen
 Rosgors⁵⁵ / swin, kw, prowod, kossen von 1½ hake
 Vitczkow⁵⁶ / swin, kw, prowod, kossen von / 6 haken
 Comossaw⁵⁷ / swin, kw, prowod, kossen
 [s. 8P]^y 2½ hake
 Trselenczin⁵⁸ / swyn, kw, prowod, kossen
 Panevrsetsch⁵⁹ / Swin, kw, prowod, kossen
 Paraschin⁶⁰ / Swin, kw, prowod, kossen
 Schemirowitz⁶¹ / Swin, kw, prowod, kossen
 Jeschow⁶² / Swin, kw, prowod, kossen
 Pzrebendaw⁶³ / Swin, kw, prowod

^w Uszkodzony narożnik karty.

^x Jw.

^y Jw. W tym miejscu prawdopodobnie powinien znajdować się Sarbsk.

⁴⁶ Prawdopodobnie: Bargędzino.

⁴⁷ Witoradz (obecnie Chocielewko Górne)

⁴⁸ Kopaniewo

⁴⁹ Kanino (zaginione)

⁵⁰ Nieznachowo

⁵¹ Sasino

⁵² KKG, s. 209: Drsefno (zaginione). Prawdopodobnie opuszczona wieś Zdrzewno obok Kopaniewa.

⁵³ Szczenurze

⁵⁴ KKG, s. 209: Parschno (zaginione). Być może sąsiednia wieś do Paraszyna?

⁵⁵ Rozgórze

⁵⁶ Wicko

⁵⁷ Komoszewo

⁵⁸ Strzełęcino

⁵⁹ Wrzeście

⁶⁰ Paraszyno

⁶¹ Siemirowice

⁶² Jeżewo

⁶³ Przebendowo

Grosse Lublaw⁶⁴ / Swin, kw, prowod, kossen
 [s. 7L^z]^{aa}
 Swychaw⁶⁵ / swin, kw, prowod, kossen
 Gartkowicz⁶⁶ / swin, kw, prowod, kossen
 Towoczyn⁶⁷ / swin, kw, prowod, kossen von / 2 hoke
 Boschepol⁶⁸ / swin, kw, prowod
 Cleyne grebyno⁶⁹ / swyn, kw, prowok, kossen von 1 hoke
 Solchaw⁷⁰ / swin, kw, prowod, kossen
 Slanikaw⁷¹ / swin, kw, prowok, kossen

[okręg sulmiński i urząd leśny]

[s. 7P]^{ant}^{ab}

Kletczschaw⁷² uff Martini / [g]ibt von iczlicher huben 1 scheffel /
 weise, 1 scheffel korn, 1 pfunt wachs, eynen / colmischen d, adir
 geben 1½ mr / vor das pflugkorn

Junethaw⁷³ / uf Martini / Gibt ½ mr, 1 pfunt wachs, 1 col-
 mischen d. Das ist vorbrant.

Vitolene⁷⁴ / uff Martini / Gibt ½ mr von swyn, kw, prowod / und
 kossen. Das ist vorbrant.

Wythomyn⁷⁵ / uff Martini / Gibt von 40 huben, yo von den
 huben / 1 scheffel habir und 1 pfunt wachs, 1 / colmischen d. Dis
 gibt ouch nu / nicht.

^z Dopisek archiwisty ołówkiem na dole strony po prawej stronie: <Zinsregister des Gebieten Lauenburg>.

^{aa} Uszkodzony narożnik karty. W tym miejscu prawdopodobnie powinno być: Perlino.

^{ab} Uszkodzony narożnik karty. Końcówka wyrazu – prawdopodobnie: vorbrant.

⁶⁴ Lublewo Łębskie

⁶⁵ Świchowo

⁶⁶ Gardkowiec

⁶⁷ Tawęcino

⁶⁸ Boże Pole

⁶⁹ Gniewino lub Gniewinko

⁷⁰ Słuchowo

⁷¹ Słajkowo

⁷² Kleszczewo

⁷³ Jankowo Gdańskie

⁷⁴ Borkowo

⁷⁵ Witomino

Jodothowicz⁷⁶ / uff Martini / Gibt 1 pfuntwachs / 1 colmischen d./
Das ist vorbrant.

[s. 8L]^{ac} / fischtiche⁷⁷, don.....^{ad} / vorbrant.

Rutke⁷⁸, Martini / die burger von der Jungen^{ae} / danczig
geben 2 mr von 10^{af} / huben. Das ist vorbrant. / Item, Henitzke,
gibt 1 mr von 1 huben. / Ouch vorbrant.

Strellin⁷⁹ / uff Martini / Gibt 1½ mr vor Swyn, kw / kossen und
prowod

Woynow⁸⁰ / uff Martini / Gibt 1 scheffel Weises, 1 scheffel
Korns / 1 pfunt wachs, 1 colmischen d. / Das ist vorbrant.

Chudomyn⁸¹ / uff Martini / gibt 7 scheffel korn, 7 scheffel weise,
1 pfunt wachs, 1 colmischen d. / Ouch vorbrant.

[s. 9P]^{ag}

Quadendorf⁸² / uff Martini / gibt 1 pfunt wachs, 1 comlischen d
Golamko gosyno⁸³ / uff Martini / gibt 30 scheffel Habir, 1 pfunt
wachs / 1 colmischen pfennyng. / Dis ist vorbrant.

Tockar⁸⁴ uff Martini / Gibt pflugkorn io von dem pfluge /
2 scheffel korn und io von dem hoke / 1 scheffel korn. Sie geben
30 scheffel / korn, 1 pfunt wachs, 1 colmischen d. / Ouch vorbrant.

Banckow⁸⁵ / uff Martini / Gibt 4 mr, 1 pfunt wachs, eynen / col-
mischen d. Ouch vorbrant.

^{ac} Uszkodzony narożnik karty.

^{ad} Jw. Wyraz urwany.

^{ae} Uszkodzony narożnik karty. Brakujący wyraz: stad.

^{af} Uszkodzony narożnik karty, bez opuszczenia wyrazu.

^{ag} Uszkodzony narożnik karty. W tym miejscu prawdopodobnie: Wrzeszcz.

⁷⁶ Jagatowo

⁷⁷ Z uwagi na prawo połowu chodzi tu zapewne o Wielki Kack i Kolibki.

⁷⁸ Rutki, wieś patrymonialna Młodego Miasta wykupiona od właścicieli.

⁷⁹ Strzelino (zaginione)

⁸⁰ Wojanowo

⁸¹ Chudomin

⁸² Przejazdowo

⁸³ Gołąbkowo (dziś wieś opuszczona).

⁸⁴ Tokary

⁸⁵ Bąkowo

Buschkaw⁸⁶ / uff Martini / hat 40 huben und gibt von / iczlicher huben adir hoke, 1 scheffel Habir / 1 pfunt wachs, 1 colmischen d/ vorbrant

[s. 10L].....^{ah} / und 6½ scheffel W[eise]^{ai} / drittenteil wachs von.....^{aj} / de. Ouch vorbrant.

^{ak}<Summa 14 mr 9 s 14 d>^{al}

Malekaw⁸⁷ Matini / Gibt 4 scheffel Korn und 4 scheffel / wise, pflugkorn, 1 pfuntwachs / 1 colmischen d. Halb vorbrant.

Creschaw⁸⁸ uff Martini / Gibt 3½ mr, 1 pfunt wachs / einen colmischen d / ^{am}<dis ist abgegangen>^{an}

Lesno⁸⁹ uff / Martini / Gibt pflugkorn, 20 scheffel korn, / 1 pfunt wachs, 1 colmischen d./ Das ist vorbrant.

Cleyne lesnl⁹⁰ / uff Martini / Gibt 1 pfunt wachs, 1 colmischen d / und czinst 1 mr. Ouch vorbrant.

<s. 5P>^{ao} und 1 pfunt /^{ap} colmischen d / [It]em Myley doswist 8 s / ist ouch vorbrant.

uff Martini / Tschapelke⁹¹ gibt 1 pfunt wachs / 1 colmischen denar. Ouch vorbrant.

Martini / Cleme Damentz⁹² gibt 8 mr / von 4 hoken

uff Martini und Johannis / Baptist / Cossaw⁹³ / hot 10 hoken, eyney ist vry. iczlich hoke / 21 scot und 2 huner

Item 8 scot der Starast / ^{ar}<Summa 9 mr 6 d>^{as}

^{ah} Uszkodzony narożnik karty. W tym miejscu prawdopodobnie: Miszewo.

^{ai} Uszkodzony narożnik karty.

^{aj} Jw.

^{ak-al} Dopisek mniej intensywnym atramentem.

^{am-an} Jw. Częściowo zatarty.

^{ao} Uszkodzony narożnik karty.

^{ap} Jw.

^{ar-as} Dopisek.

⁸⁶ Buszkowy

⁸⁷ Małkowo

⁸⁸ Skrzyszewo

⁸⁹ Leśno (pow. Wejherowski)

⁹⁰ Leżno

⁹¹ Czapielsko

⁹² Donimierz

⁹³ Kosowo

Hohekemenathe⁹⁴ / uff Martini / hat 14½ hube der schultis hot / 1½ hube vrye. So blieben noch / 13 huben, von den hot der kretzsmer / czum kretschem ½ hube und czum / set 7 fertone und 2 sch. Und 6 huner. / Dy anderen 12½ huben itczlichen czinset / 4½ fertone und 2 huner. Ouch vorbrant.

[s. 6L]^{at} / iq 2 denari von^{au} / ^{av}<Summa 17 mr 9 s 13 [d]>^{aw}

Item iczliche czinshube gibt 1^{ax} / Wen man reiset, allis vorbra[nt]. / ^{ay}<das gelt gefellet nicht>^{az}

Grose Boschaw⁹⁵ adams / teil adir Bastenhagen⁹⁶ / uff Martini / hot 16½ hube, der Schultz hott / 1½ hube und 4½ morgen frey, dy / 15 hube minus 4½ morgen iczliche / czinset 16 s und 2 huner und die huner ken sulmyn das/ ist ^{ba}<weder besatz das uff 3 huben dy syn noch wuste>^{bb} ist vorbrant. / ^{bc}<Summa 10 mr minus 6 s>^{bd}

Grosse Boschaw ander/ teil uff Martini / hot 16½ hube, der Schultz hot / 1½ hube vry. Dy 15 huben iczliche / czinset 15 schot und 2 huner keen sulmyn. / Item dy mole gibt 2 mr. und / 12 huner und behelt 1½ morgen / obirmole von der mole. / Item 10 huner vom kretschem kenn sulmyn / und der Schultz 1 pferd von / 2 mark mit eyne knechte. / ^{be}<vorbrant>^{bf} / ^{bg}<das ist aneder besaczt bas 6 / huben dy syn noch wuste>^{bh}

^{at} Uszkodzony narożnik karty.

^{au} Jw.

^{av-aw} Dopisek z urwanym symbolem: d.

^{ax} Uszkodzony narożnik karty.

^{ay-az} Dopisek.

^{ba-bb} Jw.

^{bc-bd} Jw.

^{be-bf} Dopisek w klamrze obejmującej całą drugą część Bysewa.

^{bg-bh} Dopisek inną ręką, ciemniejszym atramentem.

⁹⁴ Kemenate i Hohe Kemenathe to wg. T. Larczyńskiego (*Ziemia gdańska...*, s. 273) historyczna nazwa Lipce. Nazwa sugeruje istnienie murowanej wieży rycerskiej, a wcześniej miał się tam znajdować ostrokół (osiek).

⁹⁵ Bysewo. Cała wieś liczyła 33 łany, z czego sołtys posiadał 3 łany i 4 ½ morgi.

⁹⁶ Część Bysewa. Z zapiski wynika, że było podzielone niemal na dwie części, 3 łany sołtysa były podzielone po 1½ w każdej z części, z tym że w Bastenhagen sołtys posiadał jeszcze 4½ morgi (łaki?) odjęte z 15 łanów czynszowanych. W drugiej części znajdował się młyn i karczma.

[s. 3p]^{bi} 1½ scheffel habir /^{bj}schulcze gibt 1 s von 2 morgē / obirmole. Vorbrant / ^{bk}<Summa 11 mark 10 s>^{bl}

Boyan⁹⁷ uff Martini / hot 12½ hoke, itczlichen gibt 1 mark / und 2 scheffel habir. / +^{bm} der starast gibt 14 s vom / garten de syn 3 hoke wust.

^{bn}<Summa 13 mark 2 sc. / Summa sn[?] der leen guttern 121 / mr ½ ff 13 d / Item dy von der vorgeschreiben suma ist vor/brant und noch nicht czu czinse komen 70 mr / minus 6 d>^{bo}

Solmyn⁹⁸ swyn, kw, kossen, prowod / gibt swyn 16 s uff nicloai/ vor kw 1 s und 4 s vor / prowod uf Johanis und korkossen / 4 s uf Dominican.

Smangorzin⁹⁹ / gibt swyn, kw, prowod, kossen / vor 1½ hoken. Das ist vorbrant.

Kopzrifno¹⁰⁰ / gibt Swyn, kw, prowod. Dy helfte / ist vorbrant. [s. 4L]^{bp} nicht prow[od].

dobrefino¹⁰¹ / gibt swyn, kw, kossen, prowod^{br} / von 1½ hoke.

Tschirchenaw¹⁰² / gibt swyn, kw, kossen, prowod / von 5 hoke, ouch vorbrant, / ^{bs}<do ist 1 hoke wuste>^{bt}

Erchichaw¹⁰³ / gibt Swyn, kw, prowod, kossen / von 1 hoke, ouch vorbrant.

Pranscheschaw¹⁰⁴ / gibt Swyn, kw, prowod / kossen ^{bu}[-von ½ hoke-]^{bv}. vorbrant.

^{bi} Uszkodzony narożnik karty.

^{bj} Jw.

^{bk-bl} Dopisek inną ręką.

^{bm} Symbol umieszczony na marginesie, przed wyrazem.

^{bn-bo} Dopisek inną ręką.

^{bp} Uszkodzony narożnik karty.

^{br} Jw.

^{bs-bt} Dopisek inną ręką.

^{bu-bv} Skreślenie.

⁹⁷ Bojano

⁹⁸ Sulmin. W tym przypadku chodzi o nagłówek dla wsi na prawie polskim w okręgu sulmińskim.

⁹⁹ Smęgorzewo

¹⁰⁰ Koprzywno (obecnie Kokoszki – w granicach Gdańska).

¹⁰¹ Dobrewino

¹⁰² Czerniewo

¹⁰³ Arciszewo

¹⁰⁴ Prędzieszyn

Clein Maleczin¹⁰⁵ / gibt Swyn, kw, prowod, kossen / und wir geben von 28 huben / alle pflichte io von die huben / 16 d von swyn und die kw / 10 d von prowod. ^{bw}<vorbrant>^{bx}.

[s. 1P]^{by} von swyn.....^{bz} / von der kw 40 dvon / [pro]wod 20 s. / Ouch vorbrant.

Witzclin¹⁰⁶ / Gibt Swin, kw, prowod und nicht/ koss[en].

Borkaw¹⁰⁷ / Gibt Swin, kw, prowod, kossen / von 1 hake.

Cleine Beschaw¹⁰⁸ / Gibt Swin, kw, prowod, kossen von 1 hoke / vorbrant.

Cleine Glintcz¹⁰⁹ / Swin, kw, prowod, kossen 1 hoke./ Ouch vorbrant.

Ostrosch¹¹⁰ / Swyn, kw, prowod, kassen 1 hoke / vorbrant.

<s. 2L>^{ca} vorbrant.

Clein Lissaw¹¹¹ / Swyn, kw, prowod, koss, das dri.....^{cb} / ouch vorbrant.

Clein Warsyno¹¹² / Swyn, kw, prowod, kossen

Grosse culpin¹¹³ / Swyn, kw, prowod, kossen 2 hoken / ouch vorbrant

Cleine Mnischaw¹¹⁴ / Swyn, kw, prowod, kossen

Rambaw¹¹⁵ / Swyn, kw, prowod, kossen von / 7 haken, vorbrant.

Czetischaw¹¹⁶ / Swyn, kw, prowod

^{cc}<Suma das do gevallt von Swin, kw / prowod und kossen 24 mr. 6½ sc./ Item do von ist vorbrant 17 mr 19 sc.>^{cd}

^{bw-bx} Dopisek na marginesie z lewej strony.

^{by} Uszkodzony narożnik karty.

^{bz} Jw.

^{ca} Jw. W tym miejscu prawdopodobnie: Klinez.

^{cb} Uszkodzony narożnik karty.

^{cc-cd} Dopisek inną ręką.

¹⁰⁵ Miłocin Mały

¹⁰⁶ Wiczlino

¹⁰⁷ Borkowo

¹⁰⁸ Bysewo

¹⁰⁹ Mały Glinez

¹¹⁰ Ostróžki

¹¹¹ Lisewiec

¹¹² Warzno

¹¹³ Kielpin

¹¹⁴ Miszewo

¹¹⁵ Rębowo (majątek rycerski w granicach dzisiejszego Gdańska).

¹¹⁶ Cieczewo

Bibliografia

Źródła archiwalne

Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz, Berlin-Dahlem
XX HA, OBA, nr 28282; nr 28752.

Źródła drukowane

Das Grosse Zinsbuch des Deutschen Ritterordens (1414–1438),
hrsg. v. P.G. Thielen, Marburg 1958.

Księga komturstwa gdańskiego, wyd. K. Ciesielska, I. Janosz-
-Biskupowa, Toruń 1985.

Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum,
pars I, vol. 3: 1511–1525, bearb. v. E. Joachim, W. Hubatsch, Göt-
tingen 1973.

Literatura

Bruski K., *Lokalne elity rycerstwa na Pomorzu Gdańskim w okresie panowania zakonu krzyżackiego*, Gdańsk 2002.

Długokęcki W., *Spółceństwo wiejskie [w:] Państwo zakonu krzyża-
ckiego w Prusach. Władza i społeczeństwo*, red. M. Biskup, R. Czaja,
Warszawa 2008, s. 460–494.

Długokęcki W., *Uwagi o przemianach wsi na prawie polskim na Pomo-
rzu Gdańskim w dobrach zakonu krzyżackiego w XIV i pierwszej
połowie XV wieku [w:] Hortus imaginum. Studia historyczne dedy-
kowane pamięci profesora Stanisława Mielczarskiego*, red. A. Paner,
A. Klónczyński, K.M. Kowalski, Gdańsk 2005, s. 51–62.

Grzegorz M., *Słownik historyczno-geograficzny okręgu sulmińskiego
i urzędu leśnego komturstwa gdańskiego w średniowieczu*, Byd-
goszcz 2016.

Grzegorz M., *Słownik historyczno-geograficzny wójtostwa lęborskiego
komturstwa gdańskiego w średniowieczu*, Bydgoszcz 2013.

Heinemeyer W., *Richtlinien für die Edition mittelalterlicher Amts-
bücher [w:] Richtlinien für Edition landesgeschichtlicher Quellen*,
hrsg. v. idem, Marburg–Hannover 2000, s. 19–25.

Jasiński T., *Tabliczki woskowe w kancelariach miast Pomorza Nad-
wiślańskiego*, Poznań 1991.

Kwiatkowski K., rec.: Tomasz Larczyński, *Ziemia gdańska w okresie
panowania zakonu krzyżackiego: Struktura własności i organiza-
cja osadnictwa wiejskiego [The Danziger Land in the Era of the
Teutonic Order's Reign: Ownership Structures and Organization of*

- Rural Settlements*]. *Oświęcim: Napoleon V, 2017. 385 pp., 14 Maps, 18 Tab., ISBN: 978-83-7889-491-9*, „Ordines Militares. Colloquia Torunensia Historica. Yearbook for the Study of Military Orders” 2019, t. 24, s. 367–368.
- Kubicki R., *Prusy krzyżackie. Gospodarka i kultura na obszarach wiejskich*, Gdańsk 2024.
- Larczyński T., *Ziemia gdańska w okresie panowania zakonu krzyżackiego. Struktura własności i organizacja osadnictwa wiejskiego*, Gdańsk 2017.
- Prusy Królewskie w drugiej połowie XVI wieku*, cz. 1–2, red. S. Herbst, oprac. M. Biskup, L. Koc, Warszawa 1961 („Atlas Historyczny Polski. Seria B: Mapy przeglądowe”, t. 1).
- Prusy Królewskie w drugiej połowie XVI wieku. Suplement*, cz. 1–2, red. T. Panecki, M. Słoń, Warszawa 2021 („Atlas Historyczny Polski. Mapy szczegółowe XVI w. Suplement”).
- Samól P., *The Novel Findings About the Hussite’s Warfares in the Gdansk/Danzig Surrounding in the Late Summer of 1433* [w:] *Pre-modern Towns at the Times of Catastrophes. East Central Europe in a Comparative Perspective*, eds. M.A. Malaníková, B. Mozejko, M. Nodl, Abingdon–New York 2023, s. 45–58.
- Sarnowsky J., *Die Wirtschaftsführung des Deutschen Ordens in Preussen(1382–1454)*, Köln–Weimar–Wien 1993.
- Targowski M., *Zasady wymiaru powinności wojskowych z dóbr rycerskich w komturstwie gdańskim w XIV–XV wieku*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych” 2004, t. 64, s. 174.

Abstract

The rent register of the Commandery of Gdańsk
from the districts of Lębork and Sulmino
(from the end of 1433 or 1434)

The historical primary source has survived in fragmentary form (5 out of 6 pages), written on paper pages measuring 32 × 22 cm with a filigree decoration: an ox head with a flower. The pages are partially damaged; probably the corner was gnawed by mice, when the source was still rolled up in a scroll. The current order of pages was given after straightening them out in the archive; the configuration of the scroll has been reconstructed.